

DiVAN ŞiİRİNDE ÂŞIK, SEVGİLİ, RAKİP ÜÇLÜSÜ VE ÖLÜM

H.Dilek Batislam-

Özet: Ölüm insan hayatının en önemli ve değişmez yasası olması nedeniyle insan zihnini daima meşgul etmiştir. Ölüm ve ölümlle ilgili düşünceler dinî inançların, düşünce sistemlerinin konusu olmakla kalmayıp edebiyat ve sanat eserlerinin de temel konularından biri olmuştur.

Bu yazımızda divan şiirinin temaları arasında yer alan ölüm temasını divan şiirinin geleneksel üçlüsü âşık, sevgili ve rakip açısından değerlendirmeye çalışacağız. Değerlendirmemizi yaparken değişik yüzyıllara ait divan şâirlerinin şiirlerinden seçtiğimiz Örnek beyitlerden yararlanacağız.

Anahtar kelimeler: Âşık, sevgili, rakip, Ölüm, divan şiiri.

Abstract: Due to being most important and invariable law in human existence, death always kept human's mind busy. Death and thoughts about death was not only the subject of religious beliefs and thought systems but also became a major inspiring theme to literature and works of art,

in this article we are going to deal with death theme which takes a part in-Divan poetry, in the way of Divan poetry's traditional triple; lover, beloved, and rival. While we are dealing with this subject, we are going to use sample couplets chosen from different century's Divan poet's poetry.

Key words: Lover, beloved, rival, death. Divan poetry.

debiyat ve sanat eserlerinde insan hayatını ilgilendiren hemen her şey üzerinde durulmuştur. Ölüm, insan hayatının doğal akışı içinde kaçınılmaz bir hayat gerçeği olarak insanın yanı başındadır. Ölüm düşüncesi ve ölümlle ilgili duygular çeşitli türlerdeki edebî eserlerde söz konusu edilmiştir. Ölüm düşüncesinin edebî eserlere yansması farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Ölüm değiştirilemez bir gerçektir, insan hayatının en önemli ve değişmez yasağı olması, sonrasının bilinmezliğı dolayısıyla insan zihnini hep meşgul eğmiştir. İnsanlar dinî inançları ya da çeşitli düşünce sistemleri aracılığıyla ölüm kavramının ne olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Ölüm ve ölümle ilgili düşünceier sadece dinî inançların ve düşünce sistemlerinin değıil, edebiyat ve sanat eserlerinin de temel konularından biri olmuştur. Evrensel bir gerçek olması nedeniyle gerek dünya edebiyatında gerekse bizim edebiyatımızda Ölüm temasını değıişik yönleriyle ele alıp değıerlendiren, çeşitli edebî türlerde yazılmış çok sayıda eser bulunmaktadır.

Edebiyatımızda ölümle ilgili duygu ve düşüncelerin dile getirildiğı türler arasında divan edebiyatındaki mersiyelerle halk edebiyatındaki ağıtlar önemli bir yer tutar. Mersiyeler ve ağıtlarla ilgili çeşitli araştırma, inceleme çalışmaları; yapılmış olup bu tür eserlerde Ölüm düşüncesinin nasıl ele alındığı ortaya konulmaya çalışılmıştır¹. Mersiyelerde ve ağıtların dışında ölenler için düşürülen tarihlerde ve manzum mezartaşı kitabelerinde de ölümle ilgili düşüncelere yer verilmiştir. Ağıtlarda ve mersiyelerde ölüm konusundaki düşüncelerin daha çok ölen kişinin özellikleri etrafında ele alındığı, ölenin iyiliklerinin, güzel özelliklerinin dile getirildiğı, ölen kişinin kaybindan duyulan üzüntünün anlatıldığı, Ölenin ailesine sabır dilendiğı, ölenin yakınlarının teselli edilmeye çalışıldığı görülür.

Divan şâirinin ölüme bakışında ve ölüm olayını değıerlendirişinde İslâm inancıyla tasavvuf düşüncesinin önemli bir etkisi vardır. Divan şâiri, dinî inançları gereğıi ölüm olayını kabul edilmesi gereken bir gerçek olarak görür. Sorgulamaktan çok kabullenme duygusu içindedir. Çünkü güçlü bir şekilde dinî inançlarına bağılı olan divan şâiri açısından ölüm, ne olduğu bilinmeyen korkunç bir olay değıildir. Ölüm bedene özgüdür, ruh ölümsüzdür. Bedenin ölmesiyle birlikte ruh ebediyete kavuşacaktır. Ebediyete ulaşmak ise korkulacak değıil aksine sevinilecek bir durumdur. İşte dinî inancın ölüme getirdiğı bu açıklamalar divan şâiri açısından ölümlü daha katlanılabilir hale getirmiştir. Dinî inançlarla birlikte divan şâirinin hayatı ve ölümlü değıerlendirmesinde önemli rol oynayan tasavvuf düşüncesi de ölümlü dinî inançlarda olduğu gibi olumsuz ve korkulacak bir şey olarak görmez. Hatta bazı mutasavvıflar ölümlü sevinçle karşılayarak, ölümlü ölenin ruhunun dostu olan Rabb'ine ulaşması, âşığın maşukuna kavuşması olarak yorumlarlar (Uludağ 1996: 363-365).

Mersiyelerin dışında divan şâirlerinin ölüme bakışı ve divan şiirinde yer alan ölümlü ilgili öğeler konusunda yapılmış kimi çalışmalar bulunmaktadır². Biz bu yazımızda ölüm temasının divan şiirinin geleneksel üçlüsü âşık, sevgili ve rakip açısından nasıl ele alındığını ortaya koymaya çalışacağız. Bu geleneksel üçlüyle ilgili duygu ve düşünceler en çok gazellerde yer aldığı için örnek beyitleri gazellerden seçtik. Şeyhî, Necâfî, Usûlî, Fuzûlî, Bakî, Hayalî ve Sabit divanlarının gazeller bölümünü taradığımızda konuyla ilgili pek çok örnek beyitle karşılaştık. Bütün Örnekleri vermemiz mümkün olmayacağı için örnekler arasından seçtiğimiz beyitler aracılığıyla bir değıerlendirme yapacağız.

Divan şiirinin en önemli kişisi olması dolayısıyla şiirde en çok sözü edilen sevgilidir. Sevgili divan şiirinde ince, ayrıntılı, sanatkarane ve soyut bir şekilde tasvir edilir. Sevgili için çizilen ortak bir f izi kî portre vardır. Sevgilinin bu bilinen fiziksel durumunun dışındaki davranışları da bellidir. Sevgili hercâî-rnesreptir, hem rakibe hern âşığa yönelir. Çevir ve sitem onun sanattır. Vefasızdır, sevgisine güvenilmez. Rakiple

1 Mersiyeler konusunda Mustafa isen, Acıy: Bal Eylemek, Türk Edebiyatında Mersiye , 2. Bas. Akçağ Yay. Ank.

1994, Ağıtlarla ilgili olarak da Muhan Bali, Ağıtlar, Kültür Bak. Yay. Ank.1997 adlı çalışmalara bakılabilir.

2 Bu tür çalışmalara Emine Yeniterzi, "Divan Şiirinde Ölüme Dair Bazı Hususlar", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 1999, S.5, s.115-139; H.Dilek Bağıslam, "Gazellerdeki Ölüm ve Me*ar Konulu Beyitler Üzerine Bir Değıerlendirme", Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü vs insan Hayatına Etkileri Sempozyumu Bildirileri, Mezarlıklar Vakfı Yayını, ist. 1999, s.271-288 gibi çalışmalar örnek verilebilir.

buluşur, âşıktan sevgisini saklar. Aşık kul, sevgili sultandır. Sevgilinin özellikleri arasında acı ve ıstırap verici olması önde gelir, cana kasteder. Asığa yar olmaz, tas yüreklidir. Sözünde durmaz, âşığın ağlayıp inlemesi acıdan, üzüntüden ölecek duruma gelmesi onu etkilemez. Sevgili âşığa sebepsiz yere eziyet eder. Nazlıdır, aşuftedir, fetandır hatta hafif meşreptir. Bu özellikler divan şiir geleneğinde sevgiliyi sevgili yapan özellikler olduğu için ayıplanacak özellikler değildir. Bütün bu olumsuz özelliklerine rağmen âşığa düşen görev sevgiliden şikâyetçi olmamak ve onun eziyetlerine sabırla tahammül göstermektir. Âşık için sevgilinin kendisine eziyet etmekten vazgeçmesi dahi sevgilinin ilgisinin bittiğinin işareti durumundadır (Pala 1989 : 437-438 ; Pala 1995: 85). Divan şiiri geleneğinde âşık-sevgili ilişkisinde sevgiliye düşen görev âşıklarını üzüntüden, acıdan öldürmek onlara çevir ve cefâ etmektir. Geleneksel sevgili tipinin en belirgin özelliği âşığa eziyet etmektir. Hayalî, sevgilinin bu özelliğini; *Dîl-ber oldur ki mahabbet edene kini ola 'Âşık öldürmek anın san'al ü âyini ola (Hayalî D., G. 18, b. I, s. 95)*³

"Sevgili odur kî sevgi gösterene kini ola, âşık öldürmek onun sanatı ve töreni ola." beytiyle düe getirir . Sevgilinin işinin sevgi gösterene kin duymak, sanat ve âyininin ise âşık öldürmek olduğunu söyler. Böylelikle sevgili için âşık öldürmenin bir sanat haline geldiği ortaya konulmuş olur.

Lebün dirgürmege canlar vîrürken

Gözün katlûme her dem niyyeî eyler (Mesîhî D., G.65, b.5, s. 157)

"Dudağın diriltmeye can verirken gözün her an öldürmeye niyet eder." beytinde âşık sevgilinin dudağının diriltici, gözünün ise, öldürücü olmasından dert yanar. *Hışm ile nazar eyleyip aşuftene her dem Öldürmeğe kasd etme behey gözleri âfet (Necat? D., G. 35, b.4, s. 165)*

"Behey gözleri âfet düşkününe her an hışımla bakıp öldürmeye niyet etme." beytinde de âşık sevgilinin her zaman hışımla bakarak kendisini öldürmeye niyetlenmemesini ister.

Her nefeste ol tabîb-i cana ben öldüm desem

Hâlîme kılmaz nazar vermez cevâb üç günde bir (Hayalî D., G.584, b. 1, s. 292}

"O can tabibine her nefeste ben Öldüm desem halime bakmaz, üç günde bir cevap vermez." beytinde ise âşık can tabibi olan sevgiliye her nefeste öldüğünü söyler. Ancak, acımasız sevgili onun hâlîne bakmadığı gibi üç günde bir cevap bile vermeyerek âşığın çektiği acıyı, eziyeti umursamaz. Âşığın ölmek üzere olması da onu etkilemez.

Ölüyü diri kıldığın işîse leblerin

Doğurmaz idi İst'yi Meryem dedikleri (Şeyhî D., G. 757, b. 4, s. 277)

"Dudağının ölüyü dirilttiğini duysaydı Meryem isa'yı doğurmazdı." beytinde sevgilinin dudaklarının ölüyü dirilttiğini Hz.Meryem'in bu durumdan haberi oisa İsa'yı doğurmayacağı söylenir. Sevgilinin dudaklarının da isa gibi ölüyü diriltme özelliği bulunduğu dikkat çekilirken isa'nın ölüleri dirilttiğine telmihte bulunulur.

Sanki Rum ilî haramisi durur hâl-i ruhun

K'öldürür can kâr-bânın varını andan alır (Necâtî D., G. 202, b. 4, s. 242)

³ Örnek beyitler divanların kaynakçada verilen baskılarından alınmış olup kısaltmalardan sonra verilen sayfa ve beyit numaraları bu baskılara aittir.

"Yanağındaki ben sanki Rum eli haramisidir. Can kervanını öldürür ve ondan varlığını alır." beytinde sevgilinin yanağındaki beninin de gözü gibi can alma, öldürme özelliğine sahip olduğu dile getirilir. Ben haramiye benzetilir. Can ise kervandır. Haramilerin kervanları basıp adam öldürmeleri gibi sevgilinin benî de âşığın can kervanını basar ve onun canını alır. Ayrıca,

*Çün saçtı gönlümün kuşuna dâne benlerin
Öldürmesin tutup ki girer kâne benlerin (Şeyhî D., G. 99, b. T, s. 195)*

"Benlerin gönlümün kuşuna tane saçtı. Tutup onu öldürmesin, kana girer." beytinde de sevgilinin yüzündeki benlerin âşığın gönül kuşunu avlayıp öldürerek onun kanına girmesi anlatılır.

*Oklarun kim tende zahm-ı hûn-feşâna girdiler
Öldürüp ben hasteyi yok yire kana girdiler (Bakî D., G. 182, b. 1, s. 213)*

"Bakış okların tendeki kanı yaraya girdiler. Ben hastayı öldürüp yok yere kan girdiler." beytinde sevgilinin ok gibi öldürücü bakışıyla hasta, yaralı âşığı öldürüp onun kanına girdiği söylenir.

*Gah leb geh kad anar dil hasta canım gezdirir
Kîm ecel gibi erer nâ-gâh şemşîrin senin (Necâfî D., G.290, b.4, s. 280)*

"Gönül kah dudağını kah boyunu anarak hasta canımı gezdirir. Ansızın senin kılıca benzeyen keskin bakışın ecel gibi yetişir." beytinde ise, âşık sevgilinin kılıç gibi yaralayıcı, öldürücü bakışını ecelin aniden, habersizce gelişine benzetir.

*Ey sabâ canın için yâr diyarından erer
Sol nevayı ki ölü diri kılandır kokusu (Şeyhî D., G. 186, b.4, s. 282)*

"Ey saba rüzgârı canın için sevgilinin bulunduğu yerden es. Çünkü onun kokusu ölüyü diriltir." beytinde âşık, saba rüzgârının sevgilinin bulunduğu yerden esmesini, hava getirmesini ister. Çünkü rüzgârın getireceği sevgilinin kokusu ölüyü diriltici ve can vericidir.

*Öldüğüm dem yâr peykânın ciğerde saklaram
Uydurur her kim sefer ktsa yarar yoldaşını (Hayalî D., G. 638, b. 4, s. 311)*

"Öldüğüm zaman sevgilinin bakış okunu ciğerimde saklarım. Çünkü kim yolculuğa çıksa yanına en iyi arkadaşını alır." beytinde âşık sevgilinin bakış oklarını öldüğü zaman büe ciğerinde saklayacağını söyler. Bu durumunu da yolculuğa çıkanın en iyi arkadaşını yanına almasına benzetir. Çünkü dönülmez bir sefere, ölüm yolculuğuna çıkan âşık için bu yolculukta ona en iyi arkadaşlık edecek olan sevgilinin bakış oklarıdır.

*Zannıtme merkadmdakî seng-i mezâridur
Taş oldu kaldı ol bütün 'uşşâk-ı zâridur (Sabit D., G. 82, b. I, s. 391)*

"Mezarındaki mezar taşıdır zannetme. O puî gibi güzel sevgilinin inleyen âşıkları taş oldu kaldı." beytinde sevgilinin mezar taşının bilinen mezar taşlarından olmadığı, inleyen âşıklarının taş olup kalması sonucu oluştuğu söylenir. Bu beyitte sözü edilen taş kesilme efsanelerde de yaygın olarak karşılaşılan motiflerden biridir.

*Hak Te'alâ acısın göstermesin cânânenin
Ben öleyim eşiğinde bana canan acısın (Necati D., G. 420, b. 2, s. 337)*

"Allah sevgilinin acısını göstermesin. Eşiğinde ben öleyim, bana sevgili acısın." beytinde divan şiiri geleneğinde istisnai birkaç örnek dışında rastlanmayan sevgilinin

ölümü düşüncesine bağlı olarak, âşık sevgilinin ölümünü görmek istemediğini, sevgilinin acısını görmektense onun yerine kendisinin ölmeyi tercih edeceğini dile getirir.

Örneklerde de görüldüğü gibi sevgili asla ölmez, âşık İse, onun yerine ölmeyi tercih eder. Ölmeyen sevgili daima âşığın canına kasteder. Niyeti onu eziyetleriyle imtihan etmektir. Bütün bu eziyetleri âşığın aşkında kararlı ve samimi olup olmadığını öğrenmek için yapar. Sevgilinin bu işi yapmaktaki yardımcıları gözû ve benleridir. Sevgili kılıç gibi keskin, ok gibi yaralayıcı bakışlarıyla âşığı öldürür. Kimi zaman harami benleri de sevgiliye can alma konusunda yardım eder. Sevgilinin ben taneleri âşığın gönül kuşunu tuzağa düşürür. Sevgili bir yandan âşığı öldürmek için en güçlü silahları durumunda olan bakışı ve benleriyle can alırken bir yandan da dudağı ve kokusuyla âşığı diriltir. Çünkü her ne kadar eziyetleriyle âşığı öldürmeye çalışıyor görünse de âşığın ölmesinden ziyade yaşamasından yanadır. Ona daha çok eziyet ederek, acısını arttırarak sabrını ölçmek ister. Âşık ölürse bütün bunları yapma imkanı ortadan kalkacaktır. Sevgili âşığı daima ölümlü yaşam arasındaki ince çizgide tutar.

Bilindiği gibi divan şiirinin aşk üçgenindeki ikinci kişi âşıktır. Âşık, duygularında içtendir, gıdası üzüntüdür. Sevgiliye ait en küçük bir şey dahi onu kendinden geçirir. Canını hiç düşünmeden, çekinmeden sevgilisine verecek kadar cömerttir. Sözünde durur, sâdıktır. Sevgiliden ayrı kalmak âşık için ölümdür, sürekli hayatla ölüm arasında gidip gelir. Âşığın en büyük üzüntü kaynağı sevgilinin başkalarıyla ilgilenmesidir. İrade sevgilinin, o ne isterse onu yapar. Âşığa düşen görev her şeye katlanmak ve aşkında ısrarlı olduğunu göstermektir (Pala 1989: 50). Her ne olursa olsun âşığın amacı gönülüne taht kuran sevgiliye ulaşmaktır. Âşık sevgiliye ulaşmak için her şeyi yapmaya hazırdır. Ancak rakip âşığın huzurunu kaçırmaz. Âşık sürekli rakiple mücadele içindedir. Her olumsuzluktan onu sorumlu tutar. Sevgilinin rakiple birlikte olduğunu, rakibin sevgiliye kötülük edeceğini düşünür. Sevgilinin rakibe ilgi gösterip kendisine İlgisiz olmasından şikâyet eder. Sevgili âşığa hep eziyet eder. Âşık sevgilinin bu kadar çok eziyet etmesinin nedenini anlamakta zorlanır. Bu nedenle sevgilinin sürekli eziyet etmekle kendisinin Ölümünü isteyip İstemediğini düşünür. Örneğin:

Tîğ-ı cefâ ile depelersin Necâtî'yi

Ölsün mü neylesin seni ey bi-vefâ sever (Necâtî D., G.84, b. 2, s. 187)

"Necâtî'yi cefâ kılıcıyla tepelersin, ey vefasız ölsün mü ne yapsın? Seni sever." beytinde Necâtî vefasız sevgilinin kendisini cefâ kılıcıyla tepelediğinden şikâyet eder ve duyduğu sevgi yüzünden sevgilinin kendisinin ölmesini isteyip istemediğini sorar.

Begim zibâ cemâline gönülden 'âşıkım 'âşık

Gerek Öldür gerek dirgîr severem ihtiyarım yok (Usûl? D. G.63, b. 2, s. 159)

"Beyim güzel yüzüne gönülden âşığım âşık. Öldürsen de diriltsen de seviyorum. Elimde değil." beytinde âşık, sevgilinin güzel yüzüne gönülden âşık olduğunu, sevgili ne yaparsa yapsın bu aşktan vazgeçmesinin mümkün olmayacağını söyler. Çünkü âşığın aşkından vazgeçmesi elinde değildir. Aşk yüzünden âşık kendinden geçmiş, kendine söz dinlemez duruma gelmiştir.

Sabr edeyim cefâna eyâ çevri çok güzel

Ya ben ölem firak ile yâ sen usanasm (Necâtî D., G.386, b.2, s. 322)

"Ey eziyeti çok olan güzel, eziyetine sabredebeyim. Ya ben ayrılık derdiyle Ölürüm ya sen eziyet etmekten usanırsın." beytinde âşık geleneksel âşık tavrını sergiler. Eziyeti çok olan sevgilinin eziyetlerine sabırla katlanacağını söyleyen âşık, sonuçta ayrılık

derdiyle ya kendisinin öleceğini ya da sevgilinin eziyet etmekten usanacağını düşünür.

Fürkat-i yâr katı zar u zebûn iteli beni Döymeyem mihnet-i hicrana ölem gibi gelür (Bakî D., G. 146, b.2, s. 192)

"Sevgiliden ayrı olmak beni çok inlett ve güçsüz hale getirdi. Ayrılık sıkıntısına katlanamıyorum, Ölecekmışirn gibi geliyor." beytinde âşık, sevgiliden ayrı olmanın acısının kendisini güçsüz bıraktığını ve ayrılık acısına tahammül edemeyip ölecek duruma geldiğini söyleyerek sevgiliden merhamet diler.

*Bakî hecrün gamtyia can virdi
Dâd ey pâdişâh-ı 'âlem dâd (Bakî D., G.36, b.5, s. 123)*

"Bakî ayrılık üzüntüsüyle can verdi. Adaletli ol ey dünya padişahı adaletli." beytinde de şâir, ayrılık gamıyla ölecek duruma geldiğini söyleyerek, dünya padişahı olarak gördüğü sevgiliden adalet bekler, âdil olmasını ister.

*Öldürürsün 'âşıkı rahm eylemezsin ey sanem
Hey ne kâfirsın senin sinende imânın mı var (Hayalî D., G.36, b.5, s. 123)*

"Ey put gibi güzel sevgili acımazsın, âşığı öldürürsün. Hey sen ne kâfirsın senin sinende İmanın mı var?" beytinde de âşık sevgilinin merhametsizliğinden yakınır. Ancak kâfirin sevgili kadar zâlim, acımasız olabileceğini vurgular.

*Bir oldu ağlamam gülmem yakın oldu hemân ölmem
Niceydim neyieyem bilmem mededgamdan helak oldum (UsûiiD., G.80, b.7,s. 176)*

"Ağlamamla gülmem bir oldu. Ölmem hemen yakın oldu. Ne yapayım neyleyeyim bilmem. Üzüntüden yok oldum. Medet bekliyorum." beytinde de âşık çektiği acıdan dolayı ölümünün yaklaştığını söylerken bu acının niteliğini belirtmekte yine ölümden yararlanır. Ne yapacağını bilemez duruma geldiğini anlatır. Sevgiliden medet umar, haline acımasını bekler. Fuzûlî'nin,

*Gamdan öldüm demedim hâl-i dil-i zar sana
Ey gül-i taze reva görmedim azar sana (Fuzûlî D., G.20, b. 1, s. 140)*

"Gamdan öldüm. İnleyen gönlün halini sana söylemedim. Ey taze gül seni incitmeyi, üzmeyi uygun görmedim." beytinde âşık sevgilinin bütün eziyetlerine, merhametsizliğine, adaletsizliğine ve gamdan öldürecek duruma getirmesine rağmen ondan şikâyetçi olmayı düşünmez. Çünkü bu şikâyetinin sevgiliyi inciteceğine inanır. Sevgiliyi incitmek korkusuyla ona halini söylemekten çekinir.

*Ey tegâfûl birle her sâ'at kılan şeydâ beni
Vâkıf ol kim öldürür bir gün bu istiğna' beni (Fuzûlî D., G.290, b. 1, s.273)*

"Ey görmezden, bilmezden gelerek her saat beni çılgına çeviren sevgili, bil ki bir gün bu ilgisizliğin beni öldürür." beytinde de sevgilinin ilgisizliği âşığı çılgına çevirir. Âşık sevgilinin kendisini çılgına çeviren bu ilgisizliği devam ederse öleceğini sevgiliye hatırlatır.

*Hasretinle bu Necatî ölür ise diyesiz
A garib ü vâ garib ü ha garib eyvâ garib (Necatî D., G.26, b.5, s. 162)*

"Bu Necâtî hasretinle ölürse ah garip, vah garip, eyvah garip diyesiniz." beytinde Necâtî, sevgilinin hasretiyle ölüp gittiği zaman kendisinin garip olarak niteleneceğinden, arkasından garip olduğu için üzüntü duyulacağından söz eder.

*Canlar veririm ölmeğe hecrinde şöyle kim
Tabut ile kefen bana serv ü semen gelir (Necat! D., G. 170, b.2, s. 227)*

"Senden ayrı olmak yüzünden ölmeye can veririm. Ayrılık acısı çekmektense ölmeyi isterim. Tabutla kefen bana servile yasemin gibi gelir." beytinde de âşık ayrılık acısının şiddeti yüzünden ölmeye razıdır. Ayrılık acısına katlanamayıp ölmeyi isteyen âşık için tabut servi, kefen de yasemin gibi gelir.

*Derd-i yâr ile şunun kim başı hoşdur Bâkîyâ
Ölmeğe canlar virür derdine derman İstemez (Bakî D., G.206, b. 5, s. 227)*

"Ey Bakî sevgilî derdiyle kimin başı hoşsa ömek için can atar ama derdine derman istemez." beytinde de sevgilinin derdiyle dolu olan kimsenin derdine derman istemeyeceği, bu dertle can vermekten memnun olacağı dile getirilir.

*Can yerine tenimde bula derd-i dilberi
Rüz-ı veda ece! deyicek merhaba bana (Hayalî D., G. 17, b.2, s. 92)*

"Veda günü ecel bana merhaba dediğinde tenimde can yerine sevgilinin derdini bula." beytinde de âşık veda gününde ecele karşılaştığında, ecelin'teninde sevgilinin derdini bulacağını söyler. Çünkü sevgiliden ayrılacak olmanın üzüntüsü onu canından etmiştir.

*Bu halet ile ey dil sağ olmada 'âlemde
Derd ü gam-ı dil-ber ile ölmekte letafet vardır (Bakî D., G.171, b. 4, s. 208)*

"Ey gönül bu halde dünyada sağ kalmakîansa sevgilinin üzüntüsü ve derdiyle ölmekte güzellik vardır." beytinde gönlüne seslenen âşık, sevgilinin verdiği sıkıntı ve üzüntü içinde, ayrılık acısıyla yaşamaktansa ölmenin daha iyi olacağını söyler. Âşık çektiği acının şiddetini ve niteliğini belirtmek için ölümden yararlanır. Ona göre içinde bulunduğu durum ölümden daha acı vericidir.

*Yoluna Bâkî-i dil-hasîe revân eyler idi
Tuhfe-i can-ı hakir olsa eğer makbulün (Bakî D., G.267, b.4, s. 265)*

"Eğer kabul görseydi gönlü hasta Bakî hakir can hediyesini yoluna feda ederdi." beytinde de Bakî, eğer sevgili tarafından kabul göreceyse, hasta gönlüyle değersiz canını onun yoluna feda etmeye hazır olduğunu söyler.

*Acımazdı Hayalî öldüğüne
Lebini öpse kan-bahâ yerine (Hayalî D., G. 514, b.5, s. 268)*

"Hayalî kan pahası' olarak dudağını öpebilseydi eğer öldüğüne acımazdı." beytinde ise. Hayalî öldüğüne değil, sevgilinin dudağını öpemediğine üzülür. Canı pahasına sevgilinin dudağını öpmeye razı olur.

Âşık bazen de yoluna canını vermeye hazır olduğu sevgilinin kendisini öldürmekten vazgeçmesinden korkar. Çünkü olumsuz yönde de olsa âşık, sevgilinin kendisine ilgi göstermeye devam etmesini ister. Öldürme niyetiyle sevgilinin âşıkla ilgileniyor olması bile âşık için bir lütuftur.

*Öldürem derdi Hayalî kulunu cevri İle yâr
Ne günâh itti ki sonra yine ihmâl etti (Hayalî D., G. 600, b. 5, s. 298)*

"Sevgili eziyet ile Hayalî kulunu öldüreyim derdi. Ne günah işledi ki sonra yine bu niyetinden vazgeçti." beytinde Hayalî, sevgilisinin eziyetleriyle kendisini öldürmeye

niyetliyen sonra vazgeçme nedenini anlayamaz. Çünkü sevgilinin eziyet etmekten vazgeçmesi bile onun âşığa olan lğisinin bittiği anlamına gelir. Bu durum âşık için üzüntü vericidir. Aynı şekilde;

*T/z çekmezsen cefâ tığın beni öldürmeğe
Öldürür âhir beni bir gün bu ihmâlin senin (Fuzûlî D., G. 168, b. 4, s. 2 12}*

"Beni öldürmek için cefa kılıcını çabuk çekmezsen sonunda bir gün senin bu ihmalin beni öldürür." beytinde de âşık sevgilinin cefa kılıcıyla kendisini bir an önce öldürmesini ister. Yoksa sonuçta sevgilinin ihmali âşığı öldürecektir.

*Ey Mesîhî bizi öldürmeye 'ar ideli yâr
Hak bilür dünyeden usandug u candan bezdük (Mesîhî D., G. 135, b. 5, s. 204)*

"Ey Mesîhî sevgili bizi öldürmekten utandığından beri Allah bilir dünyadan usandık, canımızdan bezdik." beytinde de Mesîhî, sevgilinin kendisini öldürmekten çekinmesi, utanması sonucu, dünyadan usanıp canından bezdiğini söyler. Âşık için, sevgili tarafından öldürülmek bile bir lütuftur. Ayrıca sevgiinin derdiyle, ondan ayrı olmanın üzüntüsüyle yaşamaktansa âşık ölmeyi tercih eder.

*'Âşıkların öldürmek ise sende mürüvvet
Tahsin senin bâzına kollarına kuvvet (Necâî D., G. 35, b. 1, s. 165)*

"Sendeki yiğitlik ve cömertlik âşıkların öldürmekse senin pazına aferin, koluna kuvvet." beytinde âşık sevgilinin cömertliğinin. İyiliğinin göstergesinin âşık öldürmek olduğunu söyler. Bu işi yapma konusunda sevgiliye alaycı bir dille güç, kuvvet diler. Ne iyi iş yapıyorsun diyerek över gibi görünüp aslında sevgilinin bu davranışını yerer.

*Hâlüm benüm şu demde 'lyân ola sana kim
Kabr içre eyleye beni bir gün nihân ecel (Mesîhî D., G. 147, b. 4, s. 212}*

"Benim halim ancak bir gün ecel beni kabir içine gizlediğinde sana ayan olacaktır." beytinde âşık, sevgilinin bir türlü kendisini anlamamasından şikâyet eder. Âşığa göre sevgili onu ancak ecel kabir içinde gizlediği zaman, yani ölümünden sonra anlayacaktır. Oysa âşık sevgilinin kendisini ölmeden önce anlamasını ister.

*Hasret-i kaddün ile ger bu Mesîhî vire can
Kabri üstinde bite serv-i hırâmân-şekil (Mesîhî D., G. 150, b.5, s. 214)*

"Eğer bu Mesîhî boyunun hasretiyle can verirse mezarının üzerinde salınan serviler bitsin." beytinde Mesîhî, eğer sevgilinin boyunun özlemiyle ölürse mezarının üstünde kendisinin özlemini anlatmak üzere sevgilinin boyuna benzeyen servilerin bitmesini ister.

*Dildür sana 'arz İtmeğe ahvâlümü güya
Kabrümdedki hâk üzre biten taze giyâhum (Bakî D., G. 321, b, 4, s. 299)*

"Mezandaki toprak üzerinde biten taze otlar sanki sana halimi anlatmaya yarayan dil gibidir." beytinde ise, sevgilinin hasretiyle ölen âşığın durumunu sevgiliye âşık öldükten sonra mezarı üzerinde biten taze otların anlatacağı belirtilir.

*Derd ile ölmüş yatardım geldin ey can hâlîme
Lütfedip bîr Ölmüşün ruhun yine şad eyledin (Usûl? D., G. 68, b.3, s. 164)*

"Ey can dertle ölmüş yatardım. Lütfedip geldin yine bir ölmüşün ruhunu şad eyledin." beytinde sevgiinin âşığın kabrine gelmesiyle âşığın ruhunun şad olacağı söylenir.

*Aşkın adın işitirdim fariğ idim şimdi ah
Bir güç işe uğradım kim ölmek en âsândır (Necâtî D.G.56, b. 5, s. 175)*

"Aşkın adını duyardım, rahattım. Ah şimdi öyle zor bir durumla karşılaştım ki Ölmek en kolaydır." beytinde de aşk derdi çeken âşık önceleri sadece aşkın adını duyduğunu, sıkıntısız olduğunu söyler. Ancak kendisi âşık olduğunda âşık olmanın ne kadar zor olduğunu görünce ölümü kolaylıkla kabul eder. Aşkın verdiği şiddetli acı karşısında ölümün bile daha kolay olduğunu düşünür. *Bir senün gibi tabîb-i di! ü can destinden Hiç ölmek gibi yok 'âşık-t nâ-çâra 'ilâç (Sabit D., G.45, b.2, s. 372-373)*

"Çaresiz âşiğa senin gibi bir can ve gönül tabibinin elinden ölmek gibi ilaç yok." beytinde çaresiz âşık için sevgilinin elinden ölmekten daha iyi bir ilaç olmayacağı vurgulanır. Aşağıdaki beyitte de;

*Beni gel Öldürüp kurtar belâdan çünkü ey hûnî Ne sende merhamet şefkat ne
bende sabr u takat var (Fuzûlî D., G.66, b.2, s. T62)*

"Gel beni öldürüp beladan kurtar. Ey kan dökücü çünkü ne sende acıma ve şefkat ne de bende sabır ve dayanma gücü var." diyerek âşık, ancak sevgili kendini öldürürse aşk belâsından kurtulacağını düşünür. Çünkü ne sevgilide acıma ne de âşıkta tahammül kalmıştır.

*Çekme zahmet yok durur derman onulmaz derdime
Ey tabib âhir marîz-i 'aşka Ölmekdir 'ilâç (Usûlî D., G. 11, b.5, s. 107)*

"Ey tabip zahmet çekme, derdimin dermanı yoktur, iyileşmez. Sonuçta aşk hastasının ilacı Ölmektir." beytinde de aşk hastası olan âşık, kendisini tabibin vereceği ilacın iyileştiremeyeceğini, aşk hastasının ilacının ancak ölmek olacağını söyler. Aynı düşünceyi;

*Ey Fuzûlî öyle kim bîmâr-i derd-i aşksan
Yok durur ölmekten özge hiç dermanın senin(Fuzûlî D., G. 169, b.7, s.212)*

"Ey Fuzûlî aşk derdinin hastasıysan öyle görünüyor ki senin derdinin ölmekten başka çaresi yoktur." beytinde Fuzûlî de dile getirir. Aşk derdinin hastası olanın tek dermanının ölmek olduğunu söyler.

*Ölmüşüm derdin ile 'aşkına vâsıl olalı
Olmuşum âci^ ü bî-çâre vü bî-âr dirîg (Şeyhî D., G.90, b.5, s, 186)*

"Aşkına kavuştuğumdan beri derdinle ölmüşüm. Eyvah âciz, çaresiz ve arsız olmuşum." beytinde âşık, sevgünün aşkına düştüğünden beri bu dertle Öldüğünü, âciz, çaresiz ve arsız duruma geldiğini söyler. Kendi haline acır.

*Mürde cismim iltifatından bulur her dem hayât
Ölürüm ger kılmasan her dem bana bir iltifat (Fuzûlî D., G.40, b. 1, s. 150)*

"Ölmüş bedenim her an ilginle canlanır. Eğer her an bana ilgi göstermezsen ölürüm." beytinde Fuzûlî, sevgilinin itifaftıyla Ölmüş cisminin dirileceğini eğer sevgiliden iltifat görmezse öleceğini söyler. Çünkü âşığın yaşama sebebi sevgilinin ona göstereceği ılıdır.

*'Aşkın şehidiyem sanemâ silme kanımı
Kan yutup ölmüşem yine kan ile yu beni (Şeyhî D., G. 193, b. 6, s. 289)*

"Ey put gibi güzel sevgili, aşkının şehidiyim. Kanımı silme. Kan yutup oldum. Beni yine kanla yıka." beytinde ise, âşık sevgilinin aşkının şehidi olmuştur. Aşk şehidi olduğu için âşık, kanının silinmesini istemez.

Ey lebi mey-gûn ölürse nâr-/ hecrütîden Mesîhî

Haşre dek anun mezarından gele boy-/ kebâb (Mesîhî D., G. 1 1, b.6, s. 120)

"Ey dudağı şarap gibi kırmızı renkli sevgili Mesîhî bir gün ayrılığının ateşi yüzünden Ölürse kıyamete kadar onun mezarından kebab kokusu gelecektir." beytinde de âşık ayrılık ateşiyle ölürse kıyamete kadar mezarından kebab kokusu geleceğini, öldükten sonra bile ayrılık ateşinin kendisini yakmaya devam edeceğini dile getirir.

Kimseye gösterme dağ-ı hasretin cananımın

Ö/düğümde ey kefen eyle bana settârlık (Hayalî D., G. 255, b. 4, s. 177)

"Ey kefen öldüğümde beni iyice ört. Sevgüimin açtığı ayrılık yarasını kimseye gösterme." beytinde ise, âşık sevgilinin özleminin açtığı yarayı öldüğü zaman kefeninin gizlemesini ister.

Ben Necâtî ederim kendimi yolunda şehid

O! bana sarmağa bir kanlı kefen nazlanır (Necâtî D., G. 109, b. 8, s. 199)

"Necâtî ben kendimi yolunda şehit ederim. O bana bir kanlı kefen sarmaya nazlanır." beytinde-âşık, kendisini sevgilinin yolunda şehit etse de sevgilinin kendisini kefenlemeye nazlanacağını söyler.

Sen semen-çehre için ger beni devrân ide hâk

Yüzümün aklığına vire şehâdet kefenüm (Mesîhî D., G. 153, b. 2, s. 215)

"Sen yasemin yüzlü için eğer f elek beni toprak ederse, yüzümün aklığına kefenim şahitlik yapar." beytinde sevgilisi uğruna ölen âştığın yüz aklığının, suçsuzluğunun şahidi kefenidir.

Kaddînle izânndan ayrı düşeli cana

Tâbut u kefen bana serv ü semen olmuştur (Necâtî D., G.84, b. 2, s. 187)

"Ey sevgili yanağınla boyundan ayrı düştüğümden beri tabutla kefen bana serviyile yasemin olmuştur." beytinde ise, âşık sevgilinin boyundan ve yanağından ayrı düşünce sevgilinin boyunu simgeleyen servi ile yanağını simgeleyen semen, âşık için tabut ve kefen olmuştur. Tabut ve kefen, servi ile semene benzetilmiştir.

Münkün müdür ki sanla bir sîm-ten bana

Ölem gidem meğer ki sanla kefen bana (Necat? D., G. 16, b. 1, s. 157)

"Bana bir gümüş tenlinin sarılması mümkün mü? Ölüp giderim bana kefen sarılır." beytinde de âşık kendisine gümüş tenli bir güzelin sarılma ihtimali olmadığını, bu arzuya ölüp gittiğinde sevgili yerine, kendisine kefen sarılacağını söyler. Sevgiliye kavuşma konusundaki umutsuzluğunu dile getirir.

Ölüm olayına âşık açısından baktığımızda örneklerde de görüldüğü gibi âşık acıdan üzüntüden ölmek üzeredir. Ayrılık acısı ve aşk derdi, sevgilinin ilgisizliği âşığı ölecek duruma getirir. Çektiği eziyetler, dayanılmaz acılar ve garn yükü onu her geçen gün biraz daha ölürne yaklaştırır. Ancak âşık, bütün bu eziyetlere ve ölüme razıdır. Sevgilinin öldürmek, eziyet etmek için dahî olsa kendisiyle ilgileniyor oiması âşığa bir lütuf gibi görünür. Hatta âşık, sevgilinin kendisini öldürmekten vazgeçmesinden bile korkar. Çünkü bu sevgilinin âşığa olan ilgisinin bittiğini gösterir. Âşık aşkında ne kadar kararlı ve taharrimüliü olduğunu,

sevgiliye duyduğu aşkın büyüklüğünü anlatmak için her şeyi, ölümü bile göze aldığını sevgiliye göstermek ister. Onun için de durumundan çok fazla şikâyetçi olmaz. Kimi zaman çektiği eziyetlerle kıyaslanınca âşık için ölüm dayanılması daha kolay bir şey haline gelir. Ölümle ilgili duygu ve düşünceler ise, daha çok âşığın bakış açısıyla verilir.

Divan şiirindeki aşk üçgeninin üçüncü kişisi rakiptir. Rakip âşık için ağıyar sevgili için yardır. Onu âşığın gözüyle tanıdığımız için daima kötü, çirkin, zararlı ve acımasızdır. Sevgili ile âşığın birlikteliğini engeller. Âşık kendisiyle sevgili arasına giren rakipten şikâyetçidir. Âşığa göre rakip sevgiliye kendisinden daha yakındır. Bu nedenle âşık üzüntü içindedir. Sevgiliyi rakip ya da ağıyara karşı davranışları konusunda uyarmasına rağmen âşık sevgilinin beklediği biçimde davranmasını sağlayamaz. Rakip ya da ağıyar sevgilinin diğer âşıkları olduğu için sevgili âşıktan çok onlarla ilgili görünür. Âşıkla rakip arasında sürekli bir mücadele vardır. Âşığa göre rakip onun sevgiliye kavuşmasını engelleyen, ona sevgili kadar eziyet eden kişidir. Rakiple uğraşmakta bazen çaresiz ve güçsüz kalan âşık sevgilinin ona kendisinden daha çok ilgi göstermesi karşısında öyle büyük bir üzüntü duyar ki bu üzüntüyü çekmektense ölmeyi tercih eder (Pala 1989: 21-22, 408; Şentürk 1995). Aşağıdaki beyitlerde bu düşüncenin dile getirildiğini, yani âşığın sevgilinin rakibe ilgi göstermesi yüzünden ölümü istediğini görürüz.

Çünkü yâr ağıyar ile dem-sâzdır

Bana günde bin kez ölmek azdır (Necati D.G.88, b. 1, s. 189)

"Sevgili ağıyar ile arkadaş, sırdaştır. Bana günde bin kez ölmek azdır." beytinde âşık, sevgilinin ağıyarla birlikte olması karşısında duyduğu üzüntü yüzünden kendisini günde bin kez ölmüş gibi hissetmekte hatta bin kez Ölmene bile böyle bir durumda kendine az geleceğini belirtmektedir.

Safâda gayriler/e sen cefâlar içre kalam ben

Ölem yeğdir bu dirlikden gidelim bari şehirden {Usûî D., G. 11, b.2, s. 207}

"Sen başkalarıyla zevk ve mutlulukla doluyken ben eziyet içindeyim. Bu durumu görmektense ölmeyi yeğlerim. Bari senin şehirden gideyim." beytinde ise, sevgili başkalarıyla neşe ve mutluluk içindeyken âşık üzüntü ve sıkıntı içindedir. Âşığa göre bu durumu görmektense ölüm tercih edilmeli ve sevgilinin bulunduğu yerden gidilmelidir.

Olum işi Hak işidir andan kim incinir

Yâr Necâtî gayr ile görmek durur ölüm (Necati D.G.360, b. 7, s. 311)

"Ölüm Allah'ın işidir. Ondandır kim incinir? Necâtî ölüm sevgiliyi başkalarıyla görmektir." beytinde ise şâir, Allah'tan gelen bir emir sonucu gerçekleşen ölüm olayından kimsenin incinmeyeceğini, asıl ölümün sevgiliyi başkalarıyla görmek olduğunu söyler. Çünkü şâire göre sevgiliyi başkalarıyla görmek ölüm kadar acı ve üzüntü vericidir. Bu örneklerde olduğu gibi âşık sadece sevgilinin rakibe ilgi göstermesi yüzünden ölümü istemekle kalmaz, rakibin ölümünü de ister.

işittim ki rakîb ölmüş habîbin ömrü çoğ olsun

Kapıdan bir seg eksilmiş anı sanman ziyanlıdır (Necâî D., G.69, b.1, s. 181)

"Duydum ki rakip ölmüş, sevgilinin ömrü uzun olsun. Onun zarara uğradığını sanmayın kapıdan bir köpek eksilmiştir." beytinde âşık rakibin ölümünü duyunca sevgilisine uzun Ömür dilerken, rakibin ölümünü de sevgilinin kapısındaki köpeklerden birinin eksilmesi olarak değerlendirir. Ayrıca bu durum dolayısıyla sevgilinin herhangi bir kayba uğramadığını rakibin ölümünün önemsiz olduğunu vurgular, rakibi köpeğe benzetir.

Zahm-ı şemşir ile tenhâda rakibi öldür

Eskiden darb-ı meseldür ki 'ibâdet mahfi (Sabit D., G.322, b.3, s. 515)

"Kılıç yarasıya تنها bir yerde rakibi öldür. Eskiden ata sözüdür derler ki ibadet gizlidir." beytinde ise âşık rakibin gizlice kılıçla öldürülmesini tavsiye eder. Eski bir ata sözünde söylendiği gibi "İbadet gizlidir" diyerek rakibi gizlice öldürmenin ibadet yerine geçeceğini söyler. Rakibe olan nefretini dile getirir.

Acır isen gel Necâtî-i derd-mende acı kim

Ne leb-i dilber nasih oldu ne helvâ-yı rakîb (Necâtî D., G. 26, b. 5, s. 162)

"Acırsan gel dertli Necatî'ye acı. Çünkü ona ne dilber dudağı ne de rakibin, helvası kısmet oldu." diyerek Necâtî de aşk konusundaki nasipsizliğinden yakınır. Kendisine sevgilinin dudağı nasip olmamıştır. Şâir, bu beyitte helvâ-yı rakîb tamlamasıyla rakibin ölmesini ve onun ölümünden sonra yapılacak helvayı kastetmektedir. Dolayısıyla rakibin ölümünü istemekte bu isteğini dile getirirken de ölü için helva yapma geleneğine telmihte bulunmaktadır. Öte yandan dilber dudağı aynı zamanda bir tatlı adıdır. Şâir bu kelimenin her iki anlamını da dikkate alarak beyitte kullanmıştır.

Ser-i kuyunda ger gavgâ-yı 'uşşak olmasın dersen

Rakib-i kâfirî öldür ne ceng ü ne cidal olsun (Bakî D., G. 372, b. 4, s. 330}

"Eğer bulunduğu yerde âşıklar arasında kavga olmasın diyorsan, kâfir rakibi öldür ne kavga ne gürültü olsun." beytinde ise. Bakî sevgilinin kendisinin bulunduğu yerde âşıklar arasında kavga olmamasını istiyorsa kâfir rakibi öldürmesini tavsiye eder. Çünkü bütün olumsuzlukların sorumlusu rakiptir. Onun öldürülmesiyle âşıklar arasındaki kavga sona erecektir.

Meydâna geldi na's-t rakîb-î nemîme-sâz

Kıldum huzûr-ı kalb ile Ömrümde bir namaz (Sabit D., G. 130, b. 1, s. 415)

"Dedikoducu rakibin cenazesi ortaya geldi. Ömrümde kalp huzuruyla bir namaz kıldım." beytinde rakibin cenazesini gören âşığın ömründe ilk kez kalp huzuruyla bir namaz (rakibin cenaze namazı) kıldığı anlatılır.

Âşıkla rakip arasındaki düşmanlık hiç bitmez. Âşık ancak rakibin ölümünü görünce rahatlar. Fakat âşık rakipten önce öldüğü zaman cenazesini rakibin kaldıracığını düşünür.

Ben ölice kapunda cenazem götürmeğe

Cem' olup itierün yapışa üstühânuma (Mesîhî D., G. 239, b. 2, s. 271}

"Ben kapıda ölünce cenazemi götürmeye kapıdaki köpekler toplanıp" kemiklerime yapışa." Beytine âşık sevgilinin kapısında ölünce onun kapısının köpeği olan rakiplerin kemiklerine yapışacağını söyler.

Nicesi şermsâr olmayayın ben itleründen kim

Ölürsem anlara lâ'ik tenimde üsühânım yok (Mesîhî D., G. 123, b. 3, s. 197)

"Ben köpeklerinden nasıl utanmayayım ki, ölürsem tenimde onlara lâ'ik kemik yok." beytinde âşık alaycı bir dille öldüğünde teninde rakip denilen köpeklere lâ'ik kemik bulunmayacağı için utanacağını belirtir.

Sayı kolayca arttırılabilecek örnek beyitlerden de anlaşılacağı gibi ölüm, divan şiirinde sık işlenen temalardan biridir. Divan şiirinde ölüm, dinî-tasavvufî duygu ve düşünüş çerçevesinde sonsuzluk ve ruhun ölmezliği düşüncesiyle işlenir. Bu nedenle ölüm konusunda divan şiirindeki metafizik derinlik islâm kültürü ve tasavvuf kültürüyle sınırlıdır. Divan şiirinin ölüme bakışında ve ölümü değerlendirmesinde önemli rol

oynayan İslâm inancında ölüm, karanlık ve meçhul değildir. Mutlak son ve yok oluş anlamına gelmez. Aksine ölüm ikinci bir hayattır. İnsanın gerçek varlığı ruhtur ve ruh ölümsüzdür, ölümlü olan bedendir. Ölümsüz olan ruh bedenden ayrılarak, misafir olduğu bu dünyadan gerçek olana, ahrete göç eder. Çünkü ölüm gerçek dünyaya, ahrete açılan kapıdır, insanlar için ölümden ibret alınacak pek çok şey vardır. Ölüm karşısında isyan kadere isyandır. Bu nedenle ölümün verdiği üzüntü ifade edilirken muhayyel bir varlık olan feleğe çatılır. Bütün bu inanç, düşünce ve duygular içinde divan şiirinde ölüm ve ölüm sonrası, mezar alerni, beden fâniliği, ruhun ebediliği düşüncesi etrafında dinî-tasavvufî duyuş ve düşünüş çerçevesinde realist bir bakışla anlatılır. Divan şâirinin ölüm karşısında aldığı tavır da bireysel değil gelenekseldir. Divan şâiri ölüme geleneğin belirlediği çerçeveden bakar. Ölüm ancak Tanzimat sonrası edebiyatta felsefî bir boyut kazanır.

Divan şiirinde ölüm, sadece mersiyelerde söz konusu edilmez. Divan şâirleri gazellerinde de ölüme, ölümle ilgili uygulamalara, düşünce ve inançlara hatta bazı âdet ve geleneklere yer vermişlerdir. Ölüm sonrasında yazılan şiirler olan mersiyelerde ölümün sorgulanmadığı, ölenin iyi yönlerinin sıralanıp, kişinin ölümünden duyulan üzüntünün anlatıldığı görülür. Mersiyelerde gerçekleşen bir ölüm olayı sonrasındaki duygular ve düşünceler dile getirilirken, gazellerde gerçekleşmemiş, tasavvur halindeki ölüm olayı ile ilgili duygu ve düşüncelere yer verilir. Ölüden ya da gerçekleşmiş bir ölümden söz edilmez. Divan şiirinde gazellerde yer verilen ölüm teması ölüm sonrası düşüncelerin, acıların, duyguların anlatılmasına yönelik olmayıp daha çok aşk açılarıyla kıvranan âşığının durumunu belirtmek, sevgilinin zulmünün âşığı ölecek duruma getirdiğini anlatmak için kullanılır.

Gazellerde dile getirilen ölüme ilgili duygu ve düşünceler divan şiirinin gelenek: sel üçlüsü durumundaki âşık-sevgili-rakip tipleriyle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Bu üçlü içerisinde yer alan ideal ve soyut güzelliğin simgesi durumundaki sevgili tipinin ölümüne pek rastlanmaz. Sevgili ölmez ama kendisi için canını vermeye razı olan âşığa da öldürseye eziyet eder. Her hareketiyle âşığı öldürmeye çalışır gibidir. Kılıç veya ok gibi bakışı, harami benleri, benlerinin kurduğu tuzak, ilgisiz ve aldırma davranışlarıyla âşığa olmadık eziyetler eder. Ancak âşık eziyetleri yüzünden kendisini öldürmek üzere olan sevgiliyi suçlamaktan, ona sitem etmekten biraz çekinir. Çünkü sevgilinin kendisine eziyet için dahi olsa ilgi göstermekten vazgeçmesinden korkar. Bu korkuyla sevgiliye kavuşamama nedeninin rakip olduğunu düşünerek sevgiliden çok rakibi suçlar.

Âşık sevgilinin elinden, onun çektiği eziyetler yüzünden ölmeyi şehit olmak olarak kabul ederek, ölümü korkunç bir şey olmaktan çıkarır. Âşığının bu düşüncesinde şüphesiz köklü İslâm ve öte dünya inancının etkisi vardır.

Ölüm karşısında âşığının durumuna bakıldığında, âşık ölüme en yakın kişi olarak karşımıza çıkar. O daima acıdan, üzüntüden, ayrılık derdinden ölmek üzeredir. Sevgilinin ölümünü görmeye asla dayanamayacağını düşünerek onun yerine de ölmeye razı olur. Sevgiliden merhamet bekler. Biraz olsun kendisine ilgi göstermesi için hep ölmek üzere olduğundan söz eder. Sevgilinin kendisine acıyıp ilgi göstermesini ister. Ancak ne sevgili âşığa ilgi gösterir ne de âşık ölüme yaşam arasında gidip gelmekten kurtulur. Âşığının ölümü bu kadar çok İstemesinde sevgilinin ilgisini çekme, sevgisini gösterme gibi nedenlerin yanı sıra geleneksel âşık anlayışının da rolü vardır.

Rakibe gelince o âşığının bir an önce ölmesini, ortadan kalkmasını istediği kişidir. Fakat rakip hiçbir zaman âşık kadar ölüme yakın değildir. Bir türlü ölmez, âşıkla sevgilinin birbirlerine kavuşmalarını engeller. Hatta âşık ölür, rakip onun tabutunu taşır. Âşığının rakibin ölümüne yönelik beklentileri gerçekleşmeyerek âşığının acısının artmasına

neden olur. Asık için ölümden daha zor ikinci bir ölüm de sevgilinin rakibe yüz verdiğini, ilgi gösterdiğini görmektir. Âşık sevgiliye kavuşamamasının tek nedeni olarak gördüğü rakipten nefret eder,

Gazellerde divan şiirinin bilinen geleneksel üçlüsüyle ilgili olarak ele alınan ölüm düşüncesinin yanı sıra ölüm konusundaki kimi uygulamalardan, âdet, gelenek ve inançlardan da söz edilmiştir. Sözü edilen bu âdet gelenek ve inançlar daha çok din kültürü, halk kültürü ve divan şiir geleneğiyle ilgilidir. Ayrıca ölüm temalı divan şüri örneklerinde bu şiirlerin yazıldığı dönem insanının ölüm karşısındaki tavrına ait ipuçları da vardır.

Kısacası ölüm, ölümle ilgili inanç ve düşünceler bugün olduğu gibi geçmiş kültürümüzde de önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle geçmişten günümüze kültür hayatimizi ilgilendiren pek çok eserde Ölüm ve ölümle ilgili düşünceler âdetler, gelenekler ve inançlar ele alınıp işlenmiş böylece sözü edilen konuyla ilgili kültür birikiminin duygu, düşünce ve davranışların gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmıştır. Bu düşüncelerden yola çıkarak kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan edebî eserlerimizin değişik bakış açılarıyla değerlendirilmesi yararlı olacaktır diyerek yazımızı Hayâlî'nin eceli herkesin geçeceği bir köprüye benzettiği aşağıdaki beyitle bitiriyoruz.

Bir köprüdür bu âlem-i gilde ecel hemîn .

K'andan sipâh ü mîr ü gedâ vü gani geçer (Hayâlî D., G. 92, b. 4, s. 121)

Kaynaklar

- AKYÜZ, **Kenan**; YÜKSEL, Şedit; BEKEN, Süheyl; CUNBUR, Müjgan (1990) **Fuzûlî Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- İSEN, Mustafa (1990) *Usûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- İSEN, Mustafa; KURNAZ Cemal (1990) **Şeyhî Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- KARACAN, Turgut (1991) *Bosnalı Alaeddin Sabit, Divan*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayını.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1996) *Bakî Divanı* Tenkitli Basım, Ankara: AKDITYK, TDK Yay.
- MENGLİ, Mine (1995) *Mesîhf Divanı*, Ankara: AKDITYK, AKM Yayını.
- PALA, İskender (1989) *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, I-li., Ankara: Akçağ Yayınevi.
- PALA, İskender (1995) "Ah Mine'l-Aşk", Cogito, Aşk, IV, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.81-102
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (1995) *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakibe Dair*, İstanbul: Enderun Kitap evi
- TARLAN, Ali Nihat (1992) *Hayâlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- TARLAN, Ali Nihat (1992) *Necatî Beg Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınevi.